

Weronika Czyżewska - Poncyllusz

Transgraniczne programy edukacyjno-artystyczne - refleksje i inspiracje.

Współpraca transgraniczna jest bardzo istotnym elementem rozwoju regionu i wspólnoty lokalnej, zarówno w kontekście wymiany doświadczeń pomiędzy instytucjami partnerskimi, możliwości wspólnego pozyskiwania środków finansowych jak i nawiązywania relacji międzyludzkich, wzajemnej twórczej inspiracji. Kultura i edukacja stanowi bardzo ważną platformę tego spotkania. Doświadczenia Biblioteki w Czechowicach - Dziedzicach i prowadzony przez nią ciekawy program współpracy z Czechami to bardzo dobry przykład tego jak taka współpraca między instytucjami kultury może wyglądać. Literatura i czytelnictwo traktowane jako inspiracja do twórczego spotkania wykorzystującego różne narzędzia sztuki i angażującego społeczność lokalną do wspólnych działań na poziomie transgranicznym to ważne wyzwanie dla instytucji kulturalno - edukacyjnych, którymi stają się nowoczesne biblioteki.

Chciałabym podzielić się kilkoma refleksjami, wnioskami dotyczącymi tworzenia programów edukacyjno-artystycznych w obszarze współpracy transgranicznej na przykładzie jednego z projektów edukacyjno-artystycznych zrealizowanych na polsko - litewskim pograniczu - projektu "Dialog o Wilnie", który wyrasta z długofalowej pracy edukacyjnej z lokalną młodzieżą w Międzynarodowym Centrum Dialogu w Krasnogrudzie*.

Myślmy większym programem, a nie jednorazowym projektem.

Bardzo istotne, w tak pojętej pracy edukacyjnej, jest budowanie swojej aktywności w oparciu o myślenie programowe, a nie projektowe. Dziś, same formy finansowania wymuszają na nas pracę w rytmie jednorazowych, krótkoterminowych projektów. Będąc instytucją kultury zakorzenioną w konkretnej wspólnocie lokalnej mamy jednak komfort długofalowej perspektywy naszej pracy. Projekty możemy realizować w ramach działających regularnie i długoterminowo programów, pracowni, klubów, itd. Umożliwi nam to realną pracę z konkretną grupą, dla której kolejne projekty będą uzupełnieniem, rozwinięciem szerszego programu.

Dla polsko - litewskiego projektu "Dialog o Wilnie" to zakorzenienie w długofalowej pracy edukacyjnej było bardzo ważne. Uczestnikami projektu byli młodzi ludzie z Sejn i Wilna - regionu polsko - litewskiego pogranicza, którzy w ramach zajęć pozaszkolnych praktykują sztukę - młodzież zaangażowana w projekty artystyczne realizowane przez Liceum Św. Krzysztofa w Wilnie oraz uczestnicy programów edukacyjno- artystycznych Pogranicza.

Obie grupy, w różnej formie zaangażowane są w poznawanie historii, tradycji i współczesności regionu, z którego pochodzą. Grupa polska założyła w ramach programu edukacyjnego Międzynarodowego Centrum Dialogu Krasnogrudzki Klub Włóczęgów (na wzór klubu, do którego w przedwojennym Wilnie należał, m. in. Czesław Miłosz), w ramach którego młodzi ludzie z Sejn rozwijają swoją wiedzę i umiejętności w dziedzinach szeroko pojętej humanistyki i sztuki. Litewska grupa młodzieży, z wileńskiego Gimnazjum im. Św. Krzysztofa, założyła wspólnie Vaikšciotj Klubas, którego celem jest poznawanie i kultywowanie tradycji swojego miasta - Wilna poprzez spotkania z ludźmi, lekturę tekstów literackich i źródeł historycznych. Obie grupy spotkały się już wcześniej, podczas podróży do Wilna, którą odbył Krasnogrudzki Klub Włóczęgów (grupa litewska była wtedy przewodnikiem po współczesnym Wilnie) i od tej pory szukały formuły, która umożliwiłaby im kolejne spotkanie i wspólne działanie. Naturalnym tematem, ze względu na zainteresowania obu grup, stało się Wilno - historia miasta, i jego mieszkańców ale też teraźniejszość tego miejsca, jego dzisiejsze oblicze widziane oczyma młodego pokolenia.

Literatura jako inspiracja dla twórczych działań edukacyjnych

W pracy z młodzieżą, ale nie tylko, warto szukać ciekawych punktów odniesienia dla podejmowanych współcześnie tematów. To pobudza wyobraźnię, stanowi wyzwanie, a jednocześnie umiejscawia wspólne działania w głębszym, twórczym kontekście. Takie podejście do różnorodnych źródeł kultury uczy krytycznego i szerszego ich odczytywania, stymuluje twórczy dialog, umożliwia indywidualne ich odczytywanie.

W naszym projekcie inspiracją dla wspólnych działań artystycznych i punktem odniesienia we wspólnym poznawaniu Wilna stał się tekst Listy o Wilnie - publiczny dialog o tym mieście, który w formie korespondencji toczyli dwaj poeci - Czesław Miłosz i Thomas Venclowa. Dwa bardzo silne i bardzo różne portrety tego samego miasta - przedwojennego Wilna Miłosza i powojennego Wilna Venclowy. Uczestnicy projektu, którzy zapoznali się ze słynną korespondencją poetów w ramach przygotowań do działań projektowych, podczas wspólnych warsztatów artystycznych w Wilnie postanowili stworzyć własny list, który stanowił będzie swoiste uzupełnienie dialogu dwóch poetów. List o Wilnie współczesnym, widzianym oczami młodych Polaków i Litwinów, którzy szukają w nim swoich własnych tradycji ale również miejsc i postaci, które nie dadzą się tak łatwo zaszufladkować tylko do jednej z tych tradycji.

Działania artystyczne to platforma spotkania i ekspresji, której nie należy traktować instrumentalnie.

Działania artystyczne stanowią ciekawą, otwartą przestrzeń spotkania. W projektach transgranicznych narzędzia, które daje sztuka często są jedynym, wspólnym językiem komunikacji dla uczestników. Bardzo ważne jest aby nie traktować tych narzędzi instrumentalnie. Szczególnie w pracy z młodzieżą jakość działań artystycznych jest kluczowa. Warto spotykać młodych ludzi z artystami, którzy wprowadzą ich świat sztuki, dadzą narzędzia i inspirację, które będą dla nich formą inicjacji, wtajemniczenia. Jakość pracy artystycznej wpłynie znacząco na siłę tego doświadczenia, którym jest wspólne tworzenie i obcowanie ze sztuką.

W przypadku projektu "Dialog o Wilnie" decyzja o napisaniu Listu o Współczesnym Wilnie, pociągnęła za sobą również fakt, że do pracy warsztatowej z młodzieżą zaproszeni zostali młodzi artyści litewscy z Wilna. Artyści, dla których temat miasta i jego różnorodnych twarzy, stanowi ważną inspirację w pracy twórczej. Narzędziem pracy warsztatowej były bardzo różnorodne dziedziny sztuki - plastyka, fotografia, film, muzyka. Dzięki temu, że pracę prowadzili artyści, młodzież miała okazję spotkać się z wysokiej jakości warsztatem artystycznym, zdobyć praktyczne umiejętności w tych dziedzinach, ale przede wszystkim zainspirowana została do odważnych poszukiwań artystycznych, ciekawego wykorzystania różnych form wyrazu oraz nadania wspólnemu dziełu wyjątkowego, twórczego wymiaru.

W czasie tych warsztatów młodzież pracowała w czterech, polsko-litewskich, grupach warsztatowych - fotograficznej, filmowej, plastycznej i muzycznej. Głównym zadaniem było zbieranie materiałów potrzebnych do stworzenia plakatów, krótkich filmów, artystycznych kolaży i kompozycji dźwiękowych. Praca warsztatowa odbywała się w pracowniach liceum Św. Krzysztofa i przede wszystkim w przestrzeni miasta. Młodzież poznawała miejsca ważne dla historii Wilna, ciekawe z punktu widzenia sztuki i kultury ale też indywidualnych losów. Przewodnikiem była dla nich literatura, historia ale też ich rówieśnicy. Poza takimi „obowiązkowymi” miejscami jak Uniwersytet, wileńskie kościoły czy dzielnica Zarzecze uczestnicy dotarli tropem współczesnego graffiti do wileńskich squatów czy podążając z nurtem rzeki znajdowali miejsca, w których przyroda spotyka się z przestrzenią miejską.

W czasie warsztatów artystycznych wykorzystane zostały metody pracy warsztatowej właściwe dla danego obszaru umiejętności. Ich głównym celem było wykorzystanie konkretnych narzędzi sztuki do poznania i oswojenia specyficznej przestrzeni miasta Wilna i zgromadzenie materiału do stworzenia prac artystycznych - elementów Listu o współczesnym Wilnie.

Wspólne dzieło - ważny element twórczego spotkania.

To może być działanie performatywne, prezentacja, wystawa, spotkanie - ważne jest aby wspólna praca zmierzała do finałowego wydarzenia, and którym uczestnicy razem pracują, które wspólnie przygotowują. "Wspólność" tego przedsięwzięcia przekłada się na poczucie odpowiedzialności za całość, tworzenie zespołu i świadomość tego, że realnie tworzymy coś razem. To wspólne dzieło jest też okazją do świętowania, podsumowania i refleksji. Warto na nie zaprosić publiczność, podzielić się w ten sposób swoim doświadczeniem.

Finałowa prezentacja "Dialogu o Wilnie" przybrała formę otwartej wystawy w Gimnazjum im. Św. Krzysztofa w Wilnie. Wszystkie prace artystyczne powstałe podczas warsztatów projektowych złożyły się na Trzeci List o Wilnie, który jest wielogłosem różnych artystycznych wypowiedzi, kolażem indywidualnych obrazów miasta, wyrazem wspólnych poszukiwań polsko- litewskiej grupy młodzieży. Składają się na niego: zaprojektowane i wykonane przez młodzież plakaty, artystyczne kolaże, krótkie filmiki oraz dwa utwory słowno - muzyczne do wierszy Czesława Miłosza i Tomasa Venclowy. Autorami, wykonawcami i przewodnikami po tej wystawie są młodzi ludzie, którzy brali udział w projekcie.

Wspólne tworzenie wystawy w relacjach uczestników projektu było jego bardzo ważnym elementem. W ich wypowiedziach często powtarza się zdanie, że największym przeżyciem dla nich było to, że udało im się „zrobić coś realnie razem”, nie tylko uczestniczyć w tym samym warsztacie ale twórczo, razem działać.

Działajmy nie tylko dla nich ale przede wszystkim z nimi

W projektach edukacyjnych powinniśmy zawsze pamiętać o tym aby angażować młodych ludzi we współtworzenie całego przedsięwzięcia. Ich rola nie powinna ograniczać się tylko do uczestnictwa w warsztatach, powinni czuć się inicjatorami działań, twórcami koncepcji, osobami odpowiedzialnymi i współodpowiedzialnymi za przebieg działań projektowych. Nie bójmy się tego od nich wymagać. Fakt, że będą musieli się do tego przygotować, zainwestować swój czas i energię sprawi, że doświadczenie spotkania i tworzenia będzie pełniejsze.

Młodzież zaangażowana była w tworzenie projektu "Dialog o Wilnie" na każdym jego etapie. To właśnie młodzież była pomysłodawcą wspólnego przedsięwzięcia obu grup oraz zdecydowała ostatecznie, że tematem warsztatów będzie nie odtwarzanie wileńskich ścieżek obu poetów ale tworzenie nowej, trzeciej, współczesnej ścieżki. Ważny jest też fakt, że to oni byli dla siebie nawzajem przewodnikami po Wilnie. To ich indywidualne zainteresowania, wrażliwość i

spostrzegawczość miały decydujący wpływ na kształtowanie programu warsztatów i na ostateczną wizję miasta, którą razem stworzyli.

Obie grupy młodzieży biorące udział w projekcie, przygotowywały się do każdego ze spotkań warsztatowych w Wilnie poprzez pracę nad zgłębianiem historycznych i literackich ścieżek związanych z Wilnem oraz twórczością dwóch poetów, których obrali sobie za przewodników - Czesława Miłosza i Tomasa Venclowy. Przygotowania te przebiegały pod opieką merytoryczną zespołu Fundacji Pogranicze (grupa polska) i nauczycieli z Gimnazjum Św. Krzysztofa w Wilnie (grupa litewska).

Edukacja pozaformalna - wymiar edukacyjny działań artystycznych.

W projektach edukacyjno- artystycznych działania twórcze, sztuka, są platformą poszerzającą program edukacji szkolnej, dającej uczestnikom możliwość rozwijania zainteresowań, na które nie ma miejsca w powszechnej, formalnej edukacji. Poprzez różnorodność form wyrazu, z którymi zapoznujemy uczestników i środowisko dla pracy twórczej, które im stwarzamy - spotkanie w międzynarodowym gronie - wpływamy na ich indywidualny rozwój, dajemy narzędzia i inspiracje do samokształcenia.

Podstawową wartość edukacyjną projektu "Dialog o Wilnie" stanowiła wspólna praca artystyczna polskiej i litewskiej młodzieży, która zaowocowała stworzeniem Trzeciego Listu o Wilnie - wielogłosu różnych, bardzo ciekawych wypowiedzi artystycznych młodych ludzi na temat współczesnego Wilna. Wszystkie aktywności w ramach projektu - warsztaty artystyczne, przygotowanie obu grup w okresie między spotkaniami oraz praca nad finałową prezentacją nawiązują do edukacji pozaformalnej. Podczas warsztatów młodzież zdobyła umiejętności i kompetencje - fotografia, warsztat dziennikarski, wiedza historyczno-literacka (wykraczająca poza programy szkolne), plastyka, multimedia, związane z jej pozaszkolnymi zainteresowaniami. Istotne było wykorzystanie w działaniach artystycznych nowych mediów, które są dla młodych ludzi atrakcyjnym i bliskim narzędziem.

Bardzo ważny wymiar edukacyjny nadał temu projektowi sam temat - dwie bardzo różne wizje miasta opisane przez dwóch wybitnych poetów. Ich literacka „rozmowa o Wilnie” zainspirowała młodzież do postawienia sobie pytań dotyczących współczesnego pogranicza polsko-litewskiego i sąsiedzkich relacji. O to czym dla nich dzisiaj jest stosunek do tradycji, odpowiedzialności, przyjaźń. Dzięki temu, że obie grupy przygotowywały się do warsztatów przed ich rozpoczęciem temat pracy artystycznej potraktowany został poważnie, młodzież przed przystąpieniem do prac

artystycznych zdobyła realną wiedzę na temat tradycji historyczno-literackich Wilna i była w stanie odnieść się do nich tworząc, obraz współczesności tego miasta.

Dzięki temu, że pracę prowadzili artyści, młodzież miała okazję spotkać się z wysokiej jakości warsztatem artystycznym, zdobyć praktyczne umiejętności w tych dziedzinach, ale przede wszystkim zainspirowana została do odważnych poszukiwań artystycznych, ciekawego wykorzystania różnych form wyrazu oraz nadania wspólnemu dziełu wyjątkowego, twórczego wymiaru. Wspólne poznawanie wzajemnych związków kulturowych posłużyło budowaniu postawy szacunku i otwartości wśród młodego pokolenia Polaków i Litwinów.

Spotkanie - budowanie postawy otwartości na poziomie relacji międzyludzkich

Nawiązując współpracę transgraniczną stwarzamy sobie i uczestnikom naszych projektów możliwość spotkania z inną kulturą, językiem i tradycją. Nie jesteśmy w stanie przygotować się do tego z pomocą żadnej teorii. W przełamaniu pierwszych barier pomaga zawsze wspólne, twórcze działanie. W nim najłatwiej dokonuje się wzajemne poznanie, a z czasem wypracowanie szacunku i zrozumienia. Tak jak w przypadku "Dialogu o Wilnie", gdzie najważniejsze w procesie budowania postawy tolerancji i zrozumienia dla różnorodności było bezpośrednie, osobiste spotkanie z odmienną kulturą. W ramach projektu uczestnicy doświadczyli tego zarówno podczas pracy warsztatowej, w czasie której poznawali tradycję polską i litewską jak i codziennego obcowania z przedstawicielami innej kultury. Pisząc o swoim doświadczeniu uczestnicy podkreślali, że wspólna praca artystyczna w wielonarodowym zespole zbliżyła ich do siebie, a spotkanie z kulturą polską i litewską poprzez jej praktykowanie sprawiło, że jej poznawanie było atrakcyjne i bardzo efektywne. Ponadto nawiązywanie przyjaźni artystycznych, do których z pewnością przyczynił się projekt, ma duże znaczenie dla indywidualnego rozwoju młodzieży.

Zarówno ten wymiar indywidualny, międzyludzki jak i artystyczny i edukacyjny projektów transgranicznych jest ważnym elementem budowania kultury regionu. Ważnym wyzwaniem dla nowoczesnych instytucji kultury, którymi stają się biblioteki, jest inicjowanie twórczych działań w przestrzeni transgranicznej, czerpanie wciąż nowych inspiracji z literatury i sztuki i przepracowywanie ich we współczesnym kontekście, a także budowanie długofalowych, zakorzenionych w potrzebach społeczności lokalnej projektów edukacyjnych i artystycznych.

***Międzynarodowe Centrum Dialogu w Krasnogrudzie** - Nowa przestrzeń działalności Fundacji Pogranicze, która od ponad dwudziestu lat prowadzi pracę kulturową, edukacyjną i artystyczną ze społecznością lokalną i wypracowała własny warsztat praktyk integracyjnych oparty o wieloletnią, codzienną pracę w konkretnym miejscu i obejmującą całość wspólnoty od dzieci poczynając po najstarszych. Celem działalności Fundacji Pogranicze jest badanie i wszechstronna promocja kultury pogranicza dawnej i obecnej Rzeczypospolitej Polskiej oraz jej konfrontacji z kulturami innych narodów. Działania edukacyjne podejmowane przez Fundację Pogranicze służą kształceniu nowej formacji obywateli społeczeństw wspólnoty europejskiej, którzy z jednej strony odzyskują miejsce swego zamieszkania, swoją „małą ojczyznę”, której są gospodarzami i z którą w pełni mogą się utożsamić, a z drugiej strony są twórcami społeczeństwa otwartego, szanującego inność, postrzegającego różnorodność jako wartość.

Nowym etapem w działalności Fundacji Pogranicze jest powstanie Międzynarodowego Centrum Dialogu w Krasnogrudzie. Znajduje się ono na granicy Polski i Litwy, w bliskim sąsiedztwie z Kaliningradem i Białorusią, w dworze należącym przed wojną do rodziny Czesława Miłosza. Działalność MCD poświęcona jest edukacji w regionach pogranicza, praktyce budowania dobrego sąsiedztwa w wielokulturowym środowisku, współpracy i wymianie doświadczeń z partnerami z różnych krajów. We dworze znajduje się bogata biblioteka, związana z twórczością Czesława Miłosza oraz tematyką pogranicz dawnej Rzeczypospolitej. Od września 2011 r. prowadzimy tu ożywioną działalność edukacyjną dla grup z regionu i całej Polski, warsztaty związane z wielokulturowym dziedzictwem Europy, jak również z osobą Czesława Miłosza. W okresie letnim miejsce to posiada bogatą ofertę turystyczną: zwiedzanie wystawy, projekcje filmów, koncerty, wydarzenia artystyczne.